

Ioan MILICĂ¹

VIRTUȚI EXPRESIVE ÎN OPERA LUI ION SIMIONESCU

How to cite this paper:

Milică, Ioan, 2025, "Virtuți expresive în opera lui Ion Simionescu", in *Theoretical and Applied Linguistics@ro*, Volume I, Issue 1/2025, p. 155-171, DOI: 10.62229/talatroi/1_25/6.

STYLE MARKERS IN ION SIMIONESCU'S WRITINGS

Abstract. Ion Th. Simionescu (1873-1944) stands as one of Romania's foremost contributors to the development of the natural sciences, distinguished not only by his scientific research but also by his remarkable literary artistry. The present study aims to elucidate several enduring expressive features that characterize scientific writing prior to the outbreak of the Second World War, with particular focus on Simionescu's extensive body of work. His prolific output, encompassing over 1700 publications in Romanian, French, and German, ranges from academic treatises to popular science literature, pedagogical texts, and literary essays. While his scientific writings reflect the precise, methodical style typical of the 19th-century scientific revolution, his popular science works are distinguished by vivid imagery, narrative dynamism, and a rich tapestry of cultural references. Drawing parallels with influential figures such as Eduard Suess, Alexander von Humboldt, and Jean-Henri Fabre, this article situates Simionescu within a tradition of scholar-writers who seamlessly fuse rigorous scientific inquiry with aesthetic expression. Simionescu bridges scientific discourse and artistic eloquence, employing devices such as dramatized prose, metaphor, amplification, and folkloric motifs to render complex natural phenomena both accessible and engaging for a broad audience. His writings reflect a deep cultural erudition, integrating mythological, religious, folkloric, and literary allusions to enrich scientific exposition. Furthermore, the study highlights compositional continuities between Simionescu's works and those of prominent European scientists, underscoring shared rhetorical and stylistic strategies

¹ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, ORCID: 0000-0002-7226-6964, mioan@uaic.ro

rooted in Enlightenment ideals. Despite his monumental contributions, Simionescu's legacy remains insufficiently explored within contemporary scholarship. His oeuvre exemplifies a vision of science as not merely an accumulation of empirical data, but as an aesthetic and cultural enterprise, deeply intertwined with humanistic values.

Keywords: natural sciences, botany, zoology, scientific style, style markers

1. O stea pe bolta științei

Precum podoaba de lumină a celor mai aprinse stele de pe bolta cerească, opera unui savant cu minte sclipitoare străbate ca raza unui far negura de uitare în care timpul învăluie, de obicei, viețile oamenilor. Această reflecție pătrunzătoare deschide elogiul pe care Ion Th. Simionescu (1873-1944) îl dedica, în urmă cu aproape un secol, îndrumătorului său doctoral, geologul Eduard Suess (1831-1914), la dispariția cărturarului și omului de stat care a strâns în miezul unei capodopere sinteza unei viziuni asupra evoluției Pământului (Simionescu 1914: 130-134). Peste ani, la încetarea din viață a Profesorului Ion Simionescu, discipolii acestuia aveau să deplângă dispariția unui „luceafăr al culturii românești”, o stea din treimea spiritualității naționale, alături de Mihai Eminescu și Nicolae Iorga (David 1944: 257).

Dincolo de convențiile solemne ale elogiului funebru, între spiritele înrudite se întinde un arc peste timp. Aura personalităților științifice care și-au desfășurat activitatea la cumpăna dintre veacurile al XIX-lea și al XX-lea crește din strălucirea acelorasi raze: putere formidabilă de muncă, har pedagogic, înțelepciune și clarviziune, cinste, bunătate, modestie și, nu în ultimul rând, încredere nestrămutată în lumina binefăcătoare a cunoașterii. În personalitatea lui Ion Simionescu, cununa acestor lamuri dezvăluie portretul unui creator energic: „savant în cea mai înaltă accepțiune a cuvântului, spirit riguros științific, precis, sobru, prob, metodic și clar” (Kirițescu 1944: 67). Acest profil intelectual magistral este întregit de sensibilitatea unui artist:

„[î]n firea lui Simionescu, trăiau, se înțelegeau și se armonizau de minune două suflete: al savantului cercetător, despicând lucrurile spre a le prinde rosturile, și al artistului care se bucură de farmecul privilegiilor și știe să-l redea în expresiuni fericite” (Kirițescu 1944: 68-69).

Noblețea statuară a portretului moral transpare din înfățișarea demnă a profesorului punctual, cu chip rumen, privire ageră și vorbă cuceritoare:

„Exact la ora indicată, intră în sala de clas un om nu prea înalt, dar bine legat, rumăn la chip, cu barba castanie, cu nasul acvilin de-o corectitudine somatică ireproșabilă, cu o frunte larg boltită, sub care străluceau ochii vulturește. Îl văzusem adesea dar numai din treacăt în viața mea de student naturalist, dar acum îl priviam deaproape și-i admiram frumusețea bărbătească. Când a început să vorbească cu glas sonor și într-o moldovenească neaoșă, cu fraze atâta de bine închegate care ne purtau, cu o rară îndemânare, de la piatra neînsuflețită la variatele aspecte ale civilizației și artei, am simțit că acel om intra tumultos în sufletul meu.” (David 1944: 255).

În conștiința contemporanilor, fie aceștia discipoli, colaboratori sau observatori ocazionali, prestigiul cărturarului inspiră emoție și respect. Distins și competent, chibzuit și harnic, riguros și fermecător, onest și cumpătat, energic și patriot, Ion Simionescu a creat o operă consistentă și variată, originală și monumentală, în care erudiția și eleganța se completează armonios. Contemplând acest profil emblematic, ne putem întreba în ce tradiții ale scrisului se va fi zămislit condeiul care ne-a dăruit o zestre încă neîntrecută a dragostei de natură.

Profesorul Ion Simionescu a fost un om al scrisului. La o privire oricât de sumară asupra operei sale, se remarcă bogăția impresionantă a repertoriului de stiluri, genuri și specii adoptate și adaptate personalității sale creatoare. Se cuvine, mai întâi, menționată pleiada scrierilor științifice: articole, conferințe, lucrări introductive, sinteze și tratate. La frontiera dintre știință și publicistică descoperim marea sa literatură de popularizare, ale cărei contururi enciclopedice înglobează domenii multiple: botanică, zoologie, paleontologie, geografie și geologie, antropologie și etnologie, ecologie, turism ș.a. Confluența cu literatura artistică a fost întreținută prin traduceri și calendare, medalioane biografice și scrieri morale cu suport epistolar. Nu lipsesc din panoplie memoriile de tip administrativ și scrierile didactice: manuale, dări de seamă, meditații pedagogice. Publicată în trei limbi, română, franceză și germană, această operă însemnată a

sporit faima internațională a cercetărilor românești închinată științelor naturale și a îmbogățit cultura națională.

Dacă scrierile științifice cuprind, conform uzanțelor, informații detaliate despre lucrările de referință care au modelat concepția evoluționistă a specialistului considerat astăzi unul dintre savanții de frunte ai neamului românesc, mozaicul de texte care formează literatura de popularizare oferă doar indicii menite să sporească plăcerea și bucuria de a citi. Remarcând fuziunea dintre exprimarea precisă, meticuloasă și sobră, proprie limbajului științific, și „stilul avântat, vibrant, cald, colorat al artistului” (Kirițescu 1944: 70), admiratorii operei lui Ion Simionescu elogiază laboratorul de creație al autorului, dar fără a dezvălui compoziția filoanelor de erudiție științifică și cultură umanistă care asigură consistența și finețea textelor create prin împletirea adevărului cu frumusețea.

Pentru a evidenția virtuțile expresive ale operei lui Ion Simionescu, câteva lămuriri de ordin cultural-istoric se dovedesc necesare. În cultura românilor, cursul tradiției științifice este modelat de factorii ce au determinat racordarea la reperele europene ale cunoașterii savante. Prin traduceri, mai întâi, și prin contribuții originale, mai apoi, luminile științei se aprind mai viu în regiunile istorice locuite de români abia după a doua jumătate a secolului al XVII-lea, pe măsură ce cultura laică crește pe sub coroana celei ecleziastice. Perioada cuprinsă între tipărirea Bibliei în limba română (1688) și zorii civilizației ziarului (1829), ilustrează eforturile unor elite intelectuale temerare, precum reprezentanții Școlii Ardelene, de a spori zestrea culturii laice.

Cu alte cuvinte, deși cele mai vechi scrieri românești de tip științific sau tehnic datează din epoca 1520–1640 (Chivu 2000: 66), iar despre un stil științific se poate vorbi abia pe la mijlocul secolului al XVII-lea, răspândirea tot mai largă a cunoștințelor tehnico-științifice se împlinește abia în secolul al XIX-lea: „[s]tilul științific în înțelesul modern al cuvântului este, pentru limba română, o creație a secolului al XIX-lea, mai exact spus, a limbii literare de după 1840” (Munteanu, Țâra 1983: 280). Surprins în diverse sinteze de istoria limbii române literare (Munteanu, Țâra 1983), în studii de stilistică (Chivu 2000; Irimia 1986) și în lucrări dedicate terminologiilor științifice (Ursu 1962), acest proces complex de comunicare a cunoașterii savante a fost analizat mai degrabă prin prisma standardizării funcționale decât din perspectiva unor modele compoziționale

dominante în tradiția europeană. Altfel spus, specialiștii români s-au interesat mai ales de aspectele ce relevă unitatea comunicării în sfera științelor, trecând în plan secund preocuparea de a reliefa, din unghi stilistic, prestigiul și influența unor capodopere ale scrisului savant. Dimpotrivă, dacă istoria culturală a textelor capitale devine rama evoluției limbajului specializat, atunci tradiția științifică poate fi schițată ca suită de modele ce înrăuiesc originalitatea și inovația. În această privință, se cuvine ca opera lui Ion Simionescu să fie înțeleasă prin raportare la fundamentele retorice ce asigură stabilitatea și prestanța edificiului de idei înveșmântate în cuvinte, la monumentele științifice pe care autorul le-a considerat vrednice de admirație și la creațiile artistice care au însuflețit fantezia expunerii.

2. „Stilul este omul însuși”

La 25 august 1753, baronul Georges-Louis Leclerc de Buffon (1707-1788), om de cultură clasică (Blaga 2003: 291), rostea discursul de recepție în Academia Franceză. Cunoscută în posteritate drept *Discursul despre stil*, memorabila cuvântare aducea în atenția elitei intelectuale a timpului tema raporturilor dintre cunoaștere și limbaj, considerată în orizontul privilegiat al științelor și artelor.

Spre deosebire de abilitatea naturală de a vorbi, mișcată de talazurile trăirilor interioare, elocința autentică se edifică, în viziunea lui Buffon, prin *puterea rațiunii* și *cultura spiritului*. Izvorâte din experiență și meditație, cunoștințele strălucesc doar când formează un întreg, un sistem de corelații în care se oglindește perfecțiunea pe care o relevă doar natura. Prin uniunea și acțiunea aptitudinilor intelectuale, stilul ordonează cugetarea, cizelează finețea spiritului și sporește agerimea observațiilor. În rezonanță cu virtuțile clasice ale elocuției, *corectitudinea*, *claritatea*, *demnitatea* și *potrivirea*, nemuritorul naturalist atribuie stilului calități precum precizia și simplitatea, limpezimea și echilibrul, vitalitatea și cursivitatea. Așadar,

„Bufon, afirmând că stilul e omul însuși, nu avea în vedere omul-individualitate, ci tocmai contrarul, și anume, omul tipic, idealul

clasic al omului, omul mai presus de contingente, omul măsurat, echilibrat, rațional, limpede și fără de asperități individuale” (Blaga 2003: 291).

Fără a scăpa din vedere că stilul *Discursului despre stil* poartă însemnele elocinței academice, se poate adăuga că vastul proiect al *Istoriei naturale* (36 volume), „prima sinteză a cunoștințelor despre natură” (Izverna 1981: 7), a favorizat punerea în aplicare a preceptelor retorice propuse de Buffon, astfel încât, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în scrisul științific s-au impus reperele stilistice ale enciclopediștilor iluminiști. Concepută ca oglindă a lumii, sinteza enciclopedică presupune o compoziție guvernată de exactitate, ordonare sistematică și exhaustivitate. Nimic esențial din ceea ce este cunoscut nu rămâne în afara cadrelor concise ale articolelor ce alcătuiesc, în fond, imensa galerie de tablouri dintr-o enciclopedie. Echilibrul stilistic dintre raționament și ornament, adică dintre noțiuni și imagini semnalează că elocuiția savantă, academică, este caracterizată de rigoare și plasticitate. Pe terenul științelor naturale, expunerea organizată rațional, prin argumentare, descriere și narațiune, se contopește cu nuanțele discrete, dar vii, ale fanteziei care colorează discursul. Această tradiție discursivă, valorificată și astăzi în scrierile de popularizare științifică, se regăsește atât în paginile *Istoriei naturale* pe care Buffon a publicat-o în secolul al XVIII-lea, cât și în literatura de popularizare scrisă de Ion Simionescu:

- (1) Vulpea este vestită și legendară prin șiretenia ei, meritându-și în parte reputația; ceea ce lupul face numai prin forță, vulpea realizează prin viclenie și izbutește mai bine. Fără a încerca să se lupte cu păstorii sau cu câinii, fără să atace turmele și fără să târască leșurile, își asigură mai bine traiul. Vulpea își folosește mai mult istețimea decât puterea fizică; adevăratele ei forțe par a fi lăuntrice și nu se poate spune că îi lipsesc. Pe cât de ageră și isteță, pe atât de bănuitoare, de ingenioasă și de prevăzătoare, își schimbă mereu comportarea și are tertipuri nenumărate, pe care le folosește doar când îi vine bine. (Buffon 1981: 96)
- (2) Vulpea „[e]ste înzestrată cu atâtea însușiri, încât face față oricăror întâmplări. În copaci se acațără lesne; se târăște pe burtă ca un șarpe; e ușoară la sărit ca o pisică; numai la înotat nu se prea încumetă. Dar

pe lângă toate e atât de isteță, încât o face mai puternică; e atât de șireată încât își scurtează calea; e atât de curajoasă uneori încât ai crede că nu-și dă seama de pericole și atât de răbdătoare încât se avântură oriunde și oricum. (Simionescu 1946: 28)

După cum se constată, deosebirile dintre cele două tablouri sunt de nuanță, nu de esență. Indiferent că sunt surprinse în cadre descriptive sau narrative, însușirile vulpii, istețimea, șiretenia, agilitatea, curajul sau ingeniozitatea, rămân statornic zugrăvite în coloritul expresiv al *personificării*. În istoria scrisului științific, umanizarea naturii e o rețetă stilistică străveche și durabilă, iar rolul acestui procedeu este, în principal, de a plasticiza expunerea despre o anumită realitate prin analogie cu ceea ce știm despre noi, ca oameni. Trecând lumea prin lentila viziunii pe care o avem despre realitate, traversăm mai ușor drumul de la ceea ce este cunoscut la ceea ce ne apare ca fiind necunoscut.

3. Eleatic și heraclitic

Peste fundamentele retorice ale elocuției iluministe, știința secolului al XIX-lea avea să înalțe cele dintâi monumente ale spiritului modern. În secolul presei, arhitectura semiotică a discursului științific se îmbogățește, prin proliferarea publicațiilor periodice specializate și de popularizare (broșuri, jurnale, extrase). Crește, totodată, complexitatea probatoriului adus în sprijinul noilor idei și, pe măsură ce tehnologia tiparului și arta ilustrației devin tot mai performante, autorii de texte științifice recurg la o serie tot mai consistentă de resurse menite să ațâțe curiozitatea, să explice, să educe, să înlesnească înțelegerea, să sporească cunoașterea și să convingă: desene, grafice, diagrame, scheme, tabele, planșe, fotografii, hărți etc. Componenta documentară a scrierilor savante trezește gustul marelui public pentru literatura de călătorie a exploratorilor, pentru memorii, jurnale și corespondență. Marile ziare ale timpului publică în foileton literatură de popularizare științifică, anunță experimentele și descoperirile spectaculoase ale momentului sau publică recenzii și cronici de carte. Pe scurt, în această epocă, marii oameni de știință devin eroi a căror faimă internațională se răspândește printr-o rețea densă de

agenții de presă, publicații și instituții cultural-științifice (academii, universități, muzee, biblioteci).

Capodopere precum *Cosmos*, de Alexander von Humboldt, sau *Originea speciilor*, de Charles Darwin, devin modele de argumentare și de stil admirate de multe generații de naturaliști. Succesul acestor lucrări de referință se datorează, fără îndoială, priceperii de a expune, în scris, concepții noi asupra vieții. Ca scrieri de sinteză, lucrări precum cele menționate se disting prin *stilul panoramic* al discursului savant. În premieră, spectacolul științei are desfășurare globală. Cantități semnificative de informații, date, observații și măsurători adunate din diverse regiuni ale lumii sunt aduse în prim-plan pentru a pregăti scena demonstrației. Mai apoi, observațiile, exemplele, descrierile, referințele, argumentele și contraargumentele sunt organizate aidoma unui cuplu de forțe, astfel încât dialectica contrariilor să îi ofere cititorului-spectator prilejul de a judeca pentru sine dacă expunerea măiestrit orchestrată de autorul-dirijor este convingătoare sau nu.

În viziunea lui Alexander von Humboldt, spectacolul mereu schimbător al lumii reflectă unitatea și buna rânduire a naturii, așa cum se prezintă aceasta în chip obiectiv, adică în datele exterioare, și în chip subiectiv, adică „în reflexul imaginii recepționate prin simțuri asupra sufletului omului, asupra mentalității și a simțămintelor sale” (Humboldt 1970: 129). Idealul echilibrului dintre natură (lume reală, exterioară) și spirit (lume ideală, interioară) îl apropie pe Alexander von Humboldt de aspirația iluministă a concilierii dintre forța de pătrundere a intelectului și puterea creatoare a fanteziei.

Marea putere explicativă a modelelor științifice întemeiate pe studiul corelațiilor și condiționărilor dintre diverse fenomene rezidă în proiectarea generalizării ca rezultat al analizei și interpretării unor fapte particulare. Darwin imaginează adesea exemple, studii de caz și analogii prin care își invită cititorii să adere la tezele sale științifice (Darwin 2017: 101-107). Astfel, în cooperare cu expunerea călăuzită de rațiune, caracterul deductiv al exercițiilor de imaginație facilitează accesul în laboratorul demonstrațiilor științifice. *Stilul conectivist și inferențial* al scrisului științific din secolul al XIX-lea a încurajat dezbaterile, lectura participativă și gândirea critică.

Dacă operele capitale impun paradigme novatoare de gândire și de limbaj, literatura de popularizare științifică din secolul al XIX-lea

accentuează cu succes ideea că „natura este mai frumoasă decât arta” (Buffon 1981: 14). De altfel, raporturile marilor sinteze științifice ale epocii cu aceste scrieri sunt similare opoziției dintre compozițiile eleatice, dominate de aspirația totalității și apte să înfățișeze „icoana unui univers ordonat” (Vianu 2010: 145), guvernat de legi generale, și compozițiile heraclitice, construite ca fragmente tăiate „în țesătura realității”, pentru „a ne sugera caracterul indefinit și în permanentă desfășurare al realității” (Vianu 2010: 147). Față de *stilul eleatic* al marilor sinteze, *stilul heraclitic* al literaturii de popularizare științifică nu potențează perspective panoramice, ci prezintă scene cu detalii pitorești de viață cotidiană. Maestrul neîntrecut al acestor scrieri care îmbină observația meticuloasă cu meditația pătrunzătoare și emoția exprimată inteligent rămâne, pentru Ion Simionescu, entomologul francez Jean-Henri Fabre (1823–1915), supranumit „Homerul insectelor” (Simionescu 1946: 286):

- (3) Când stă liniștită, capcana îi e strânsă și ridicată la piept, părând nevătămătoare. Iată insecta rugându-se. Dar numai să treacă o pradă pe aproape, și poziția de rugăciune încetează cât ai clipi. Cele trei părți lungi ale uneltei, întinse pe neașteptate, împing departe cângile terminale, care agață, revin înapoi și aduc prada între ferăstraie. Menghina se închide printr-o mișcare asemănătoare cu a brațului spre antebraț; și gata: greierele, lăcusta și alții mai puternici, odată prinși între cele patru șiruri de ghimpi, sunt pierduți fără scăpare. Nici zvârcolirile lor deznădăjduite și nici încercările de-a sări nu-i vor scăpa din mașina îngrozitoare. (Fabre 1957: 69)
- (4) Călugărița „[a]re un corp lungăreț, cu picioare zvelte dar zdravene, cu pieptul îngust și lung de pare gât, cu capul mare, cu doi ochi holbați. Când pândește, se sprijină pe ultimele două perechi de picioare lungi și subțiri, crăcănate. Trupul ia astfel o poziție oblică, cu pieptul și capul ridicat, iar picioarele de dinainte mai zdravene stau încrucișate, cum obișnuiesc călugărițele să-și țină mâinile în biserică. Insecta stă la pândă. Capul îl poate suci în toate părțile, așa încât trupul rămâne ca o stană de piatră, dar insecta vede tot ce e în jurul ei. Nemișcată, nu dă de bănuț nimic celorlalte insecte, care zboară fără să le treacă prin minte ce le așteaptă în cale. De cum s-au

apropiat de călugăriță, ca fulgerul își întinde laba și apucă insecta din zbor, între braț și antebrăț; aceste două părți ale picioarelor de dinainte au peri ascuțiți pe margine ca niște dinți de sârmă și se pot închide ca o lamă de cuțit în plăselele ei. Repede duce prada la gură, o mănâncă lacom, își curăță brațele de resturile aninate de vreun spin al brațului și iarăși se pune la pândă. (Simionescu 1946: 267).

Fabre a deprins arta compoziției ca cititor avid de literatură. Influența operei sale asupra scrierilor de popularizare publicate de Ion Simionescu este recunoscută cu admirație de autorul român. Lucrarea de referință, *Amintiri entomologice* (10 volume, 1879-1907), constituie epopeea științifică a universului mărunț și curios al insectelor. Primită cu interes și cu respect în comunitatea savantă internațională, lucrarea este considerată o operă de pionierat în etologie, deși succesul de public de care s-a bucurat se datorează includerii în literatura didactică.

Stilul alert, presărat cu reflecții și comentarii pline de spirit, are certe note comune cu eseurile moraliștilor francezi. Proza lui Fabre a fost prețuită de Ion Simionescu pentru calitățile ei de „literatură aleasă”, atractivă, ce evocă o lume fermecată în care oamenii „cu judecata și chibzuința lor vestită, se oglindesc în lumea insectelor” (Simionescu 1938: 185). În plan compozițional, afinitatea dintre cei doi autori se observă în valorificarea aceleiași tehnici de expunere: narațiunea însuflețită de prezentul verbelor de acțiune, cu amplificări nominale dominate de epitet. Cu toate acestea, deosebirile sunt mai relevante decât asemănările. În timp ce Fabre scrie *impetuos* („Iată insecta rugându-se”) și *metaforic* („Cele trei părți lungi ale uneltei, întinse pe neașteptate, împing departe cângile terminale, care agață, revin înapoi și aduc prada între ferăstraie”), Simionescu preferă *narațiunea simplă și obiectivă*, cu succesiuni simetric dezvoltate prin parataxă, după tiparul poveștilor populare românești („Repede duce prada la gură, o mănâncă lacom, își curăță brațele de resturile aninate de vreun spin al brațului și iarăși se pune la pândă”). Totodată, savantul român întrebuițează o *ornamentație sobră*, bazată pe *epitet* și *comparație* („De cum s-au apropiat de călugăriță, ca fulgerul își întinde laba și apucă insecta din zbor, între braț și antebrăț; aceste două părți ale picioarelor de dinainte au peri ascuțiți pe margine ca niște dinți de sârmă și se pot închide ca o lamă de cuțit în plăselele ei”). În antiteză cu stilul lapidar, auster și neologic al sintezelor de

geologie și paleontologie², literatura de popularizare științifică se distinge prin stilul captivant, luxuriant și armonios al cronicilor închinat naturii.

4. Natură și artă

Nu doar monumentele scrisului științific l-au inspirat pe Ion Simionescu, ci și înălțimile artei. O țesătură impresionantă de referințe și elemente artistice asigură bogăția expresivă a operei marelui naturalist român. Sursele ornamentelor care împodobesc scrisul științific evidențiază creativitatea și erudiția autorului: etnografia și folclorul, mitologia, credințele religioase, literatura, muzica și artele plastice.

Din domeniul *etnografiei* sunt prelucrate mai ales câmpuri imagistice matriciale precum *amenajarea locuinței*, *activitățile gospodărești* și *riturile de trecere*. Universul civilizației și culturii tradiționale a românilor infuzează mai ales expunerile dedicate înfățișării și obiceiurilor animaliere.

Cârțița, de pildă, se gospodărește împărătește. Are o locuință

- (5) largă cu pereții bine bătuți; acolo e culcușul cu așternut moale de frunziș; acolo e camera de rezervă pentru hrană; la o parte are chiar și încăpere anume pentru murdării, ținând la curățenie ca și bursucul. Un sistem de canale circulare și altele de legătură împlinesc labirintul cetățuii în care se odihnește, ca să mistue în tihnă, la adăpost, ce a ospătat. (Simionescu 1946: 13).

Gândacii de băligar din *Sisyphus*, numiți astfel „după numele legendar al lui Sisif, fiul lui Eol, condamnat după moarte să care pe vârful unui deal o piatră mare care se rostogolește mereu la vale” (Simionescu 1946: 285), fac clacă, asemenea sătenilor care își dau unul altuia o mână de ajutor:

- (6) Bărbatul și nevasta muncesc de-a valma. Câteodată le mai vine în ajutor și un vecin. Bărbatul se pune înainte și ține bobița cu picioarele

² „[Cnidarii – n.r.] sunt animale pluricelulare, cu ecto- și entoderm bine delimitat, cu celule urzicătoare (*Nematophora*). Ectodermul dă naștere unui schelet calcaros sau chitinos. Mai toate trăiesc în colonii, rar singuratice” (Simionescu 1928: 28).

de dinapoi, pe când femeia împinge dindărăt. O ridică o bucată de loc, și la o cotitură din nebăgare în seamă bobița se rostogolește, apucând la vale. Hai, începe munca din capăt, ca și Sisif. (Simionescu 1946: 286).

Ceremonialurile nuptiale ale unor vietăți sunt descrise în culori vii ce amintesc de pastelurile lui Vasile Alecsandri:

- (7) Haina de nuntă a bărbatului, în primăvară, este splendidă. Pe spate solzii sunt ca iarba verde din primele zile de căldură: stropituri castanii, puncte negre, ca niște hieroglifice, dau pielei înfățișarea de catifea; pe pânțele solzii formează o zale aurie. Coloarea frumoasă albastră, azurie, de sub falca de jos și pe gușă, este podoaba lui mai de preț. (Simionescu 1946: 175).

Din aria *folclorului* sunt preluate și valorificare stilistic ornamentări al căror rol este de a reliefa cât de intim construite sunt, în mentalul popular al românilor, legăturile dintre om și natură. Pe lângă valorificarea principalelor lucrări de etnobiologie în care sunt inventariate cu minuțiozitate denumirile populare ale plantelor și vietăților (Simion Florea Marian, Zaharia Panțu, Mihai Băcescu), Ion Simionescu angajează în literatura de popularizare câteva din speciile reprezentative ale folclorului autohton: *cântece populare* (8a), *proverbe* (8b), *farmece și descântece* (8c), *superstiții* (8d):

- (8) a. [Neghina – n.r.] e o buruiiană blestemată de popor, des pomenită în cântecele sale: Maică, când m-ai legănat/ Maică, când m-ai blestemat/ În leagăn mi-ai pus neghină/ Să nu am în veci hodină (Simionescu 1947: 166);
- b. Arborii sunt prudenți, niște bătrâni cu experiență; pare că cunosc vorba: graba strică treaba (Simionescu 1947: 8);
- c. În descântecele pentru mușcătură de șarpe, alunul e chiar leacul: Cu alunul am descântat/ Mușcătura s-a vindecat. După farmece, ibovnicul vine spre draga lui, călare pe o creangă de alun: Pe cel dus/ Adă-l de sus/ Ca un nebun/ Pe o prăjină de alun (Simionescu 1947: 10);
- d. [Despre lintea-pratului] [p]oporul crede că „cine o rupe, se lenevește” (Simionescu 1947: 137).

Referințele mitologice, îndeosebi cele din mitologia greco-latină și din mitologia românească, consolidează componenta enciclopedică a scrisului savant, plasticizează discursul științific și subliniază vechimea credințelor omenești în atributele și puterile supranaturale ale unor plante și animale. Pe de o parte, referințele mitologice îmbogățesc expunerea:

- (9) Descântece și farmece se fac cu buruieni, nu numai la noi dar de când e omul pe pământ și oriunde ar fi el. Medeea, fiica Hecatei așa de temută, ca și Circe, măiastră în vrăjitorie, se foloseau de buruieni otrăvitoare, ca să schimbe pe oameni în lupi, lei și alte dobitoace (Simionescu 1947: 201).

Pe de altă parte, aceste referințe sunt valorificate pentru a înfrumuseța prezentarea:

- (10) Boschetele formate de hămei pare că au fost împodobite de zânele pădurii cu frumoase lampioane, asemenea celor japoneze, de hârtie (Simionescu 1947: 225).

Emblemele *vieții creștine* dezvăluie curățenia spirituală a poporului și comuniunea inextricabilă dintre natură și cultură, prin scene care evocă atmosfera pioasă a marilor sărbători de peste an. Cu floarea-paștelui, notează Ion Simionescu,

- (11) se împodobește Sfânta Masă din Vinerea Mare. Nu e creștin care să nu aducă un buchețel și să-l puie cu evlavie pe masa ce închipuie Mormântul Mântuitorului din Vinerea Mare (Simionescu 1947: 16).

În rezonanță cu aceste scene de viață spirituală, *referințele biblice*, amplifică, în scrisul științific, cuvintele hieratice ale cărții sacre:

- (12) Vorba Evangheliei e aplicată și plantelor. Din pământ s-au născut, în pământ se prefac (Simionescu 1947: 24).

Una din cele mai prețioase surse de expresivitate este izvorul de *mențiuni, secvențe și citate literare*. Cultura umanistă solidă îi îngăduie autorului să

creeze fascinante constelații de uniuni între aspectele realității pe care le prezintă în lucrările sale de popularizare și lumea fanteziei desprinsă din paginile fermecate ale scrierilor literare apreciate. Iată un exemplu elocvent: înfățișând frumusețea margaretelor, Ion Simionescu arată că floarea are

- (13) multă trecere, mai ales la orășeni; de ea se leagă frumoasa scenă din Faust a lui Goethe, când Mefisto vorbește cu Marta, pentru ca Faust să se preumbe în voie cu Margareta prin grădină. Aceasta rupe o floare și începe a smulge una după alta foile albe, murmurând: Mă iubește, nu mă iubește; ultima foaie spune: mă iubește. E o scenă de o duioșie naivă, repetată și de cei cari n-au citit pe Faust în viața lor. „Eu pe-un fir de romaniță/ Voi cerca de mă iubești” (M. Eminescu). Florile au glas uneori mai convingător decât vorba omului. (Simionescu 1947: 135).

Prin îmbinarea referințelor din marea literatură universală cu exemplificările decupate din literatura română, autorul conferă discursului științific prestanță intelectuală, eleganță expresivă și efect persuasiv sporit.

În diverse ocazii, savantul adoptă tehnici literare care conferă prozei sale științifice virtuți cu nimic inferioare unor capodopere artistice. Între cele mai folosite strategii de literaturizare a discursului savant pot fi incluse *proza dramatizată* și *amplificarea prin cumul de figuri de stil*.

Proza dramatizată permite proiectarea cititorului în ipostaza de participant la scena care se joacă în regia scriitorului. Impresia că fraza scrisă pare vorbită e atât de intensă încât cititorii capătă impresia că autorul intră în dialog cu cei cărora li se adresează. Așadar, *oralitatea* dramatizează povestirea și captivează cititorul tot așa cum, în ceremonialul popular al rostirii unei povești la gura sobei, ascultătorii vibrează emoțional și reacționează la întâmplările înfățișate de povestitorul popular. Lectura empatică îl poartă pe cititor cu aripile fanteziei autorului. Cosașii cei sprințari

- (14) sunt greu de văzut prin iarbă, pe unde trăiesc, căci au culoarea ei. Prin miriști foiesc îndeosebi, ca țăntarii. Dacă dai să urmărești vreunul, abia poți să-l zărești, ca și iepurele care stă ghemuit după bulgării din brazdă. De l-ai zărit, te lasă să te apropii și când socoți că ai pus mâna pe el, țup!, sare cine știe unde (Simionescu 1946: 268).

Dacă forfota insectelor, redată prin narațiune la persoana a II-a, animă, în imaginația cititorului, spectacolul naturii, înfățișarea florilor impresionează prin delicatețe. Papucul-Doamnei e o bijuterie vie:

- (15) Când o vezi pentru întâia oară, te oprești în fața ei, ca în fața unui tablou vestit, dorit să-l vezi aievea. Deodată nu-ți dai seama: e o bijuterie de safire, rubine și diamante, când picătura de rouă se oprește în corola ei? e un fluture rar sau vreun colibri rătăcit prin plaiurile noastre? Buza de jos a florii e ca un balon, umflat, galben ca lămâia, dar înăuntru cu puncte și linii purpurii. Are o singură deschidere largă, care duce spre altarul fericirii plantei. (Simionescu 1947: 67).

Astfel de exemple adevăresc observația că Ion Simionescu este un artist al cuvântului. Cele mai elocvente probe ale acestui talent deosebit le descoperim în proza științifică în care autorul recurge la *amplificare prin cumul de figuri de stil*. Vipera, scrie savantul-artist, e

- (16) forma cea mai desăvârșită a morții furișate, a răutății crude, neiertătoare, a colțului înveninat, înfipt pe furiș. N-a fost reprezentare mai reală a simbolizării răutății decât capul Meduzei din mitologia grecilor, așa cum Tițian l-a închipuit, oribil, cu ochi numai răutate, iar în locul firelor de păr, vipere încolăcite. Capul de viperă e în adevăr semnul cruzimii, al răutății ascunse. Ochiul ei strălucitori sunt ca pietre de opal prinse în rame de aur. Pupila, ca un fir de ață la lumina zilei, se lărgeste la întuneric ca și la mătă. Ochiul capătă o înfățișare de răutate pătrunzătoare, de ferocitate neiertătoare, rece; din cauza oaselor sprâncenelor, mai ieșite ca un cozoroc, par și mai feroși. Capul mic, cu botul trunchiat, rotunjit, are fruntea turtită (Simionescu 1946: 186).

Dezvoltată prin repetiție și enumerare, amplificarea sintactică este intensificată prin epitet („forma cea mai desăvârșită a morții furișate”) și comparație („Ochiul ei strălucitori sunt ca pietre de opal prinse în rame de aur”). Prefăcută în personaj literar, vipera devine întruparea hiperbolică a răului primordial, mitic. Amplificarea conotațiilor este dezvoltată fie prin sinonimie contextuală (*răutate – cruzime – ferocitate*), fie prin colocații

care adâncesc trăsătura dominantă a personajului malefic (răutate *crudă*, răutate *ascunsă*, răutate *pătrunzătoare*).

În ton cu luxurianța imagistică, melodia și coloritul prozei sunt susținute prin *sugestii muzicale* (17a) ori prin *mențiuni din sfera artelor plastice* (17b):

- (17) a. cum se arată [ghiocelul – n.r.], începe simfonia vieții cu imnul triumfal al nunții; orchestra e formată din tot ce e suflare pe pământ (Simionescu 1947: 11)
- b. Arta decorării e neîntrecută în spațiul larg de sub ruini. Mai ales când trandafirii pitici cu corola de rubin încep a înflori, în locul străjuit de plopii piramidali și de sălcii pletoase, e un tablou de Rubens (Simionescu 1947: 375).

Aspectele compoziționale deja consemnate nu epuizează gama de virtuți expresive ale operei lui Ion Simionescu. Prin raportare la cele mai valoroase lucrări științifice ale vremii, autorul a creat o operă vastă, concepută ca oglindă a lumii și ca elogiu închinat naturii. Ca și îndrumătorul său doctoral, prin calitățile alese ale personalității și operei sale, Ion Simionescu a primit de timpuriu recunoașterea meritelor, prin alegerea în Academia Română (1911), pe care, de altfel, a și condus-o, între 1940 și 1944. Ca membru al celui mai înalt for științific din România, Ion Simionescu a îmbogățit știința și cultura română cu o operă monumentală, de peste 1700 de titluri, asupra căreia posteritatea încă nu s-a aplecat cum se cuvine, pentru a o aprecia la justa ei valoare. Prin activitatea sa, Ion Simionescu „ocupă un loc de cinste în galeria marilor dascăli ai neamului nostru, în rândul acelor pentru care profesoratul este o înaltă datorie sacerdotală izvorâtă dintr-o tainică chemare lăuntrică” (Săvulescu 1944: 167).

SURSE

Buffon, *Pagini din „Istoria Naturală”*, București, Editura Ion Creangă.

Fabre, Jean-Henri, 1957, *Din lumea insectelor*, București, Editura Tineretului.

Simionescu, Ion, 1946, *Fauna României*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă.

Simionescu, Ion, 1947, *Flora României*, București, Imprimeria Națională.

BIBLIOGRAFIE

- Blaga, Lucian, 2003, „Definiția lui Buffon”, în *Zări și etape*, București, Editura Humanitas, 290-293.
- Chivu, Gheorghe, 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea: variantele stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Darwin, Charles, 2017, *Originea speciilor*, București, Editura Academiei Române, Editura Herald.
- David, Mihai, 1944, „Profesorul Ion Simionescu”, *Cetatea Moldovei. Revistă lunară de probleme actuale, literatură și critică*, 5, vol. 12, 3, martie, 255-261.
- Irimia, Dumitru, 1986, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Izverna, Pan, 1981, „Cuvânt înainte”, în Buffon, *Pagini din „Istoria Naturală”*, București, Editura Ion Creangă, 5-8.
- Kirițescu, Constantin, 1944, „Ion Simionescu, cântărețul pământului românesc”, *Revista Fundațiilor Regale*, 11, 4, 63-74.
- Munteanu, Ștefan, Țăra, Vasile D., 1983, *Istoria limbii române literare*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Săvulescu, Traian, 1944, „Profesorul Ion Simionescu”, *Convorbiri literare*, 77, 2, februarie, 166-168.
- Simionescu, Ion, 1914, „Eduard Suess (1831–1914)”, *Revista științifică V. Adamachi*, 5, 2, 130-134.
- Simionescu, Ion, 1928, *Introducere în paleontologie*, București, Editura Casei Școalelor.
- Simionescu, Ion, 1938, *Oameni aleși*, vol. I., Străinii, București, Cartea Românească.
- Ursu, N.A., 1962, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică.
- Vianu, Tudor, 2010, *Estetica*, București, Editura Orizonturi.
- Von Humboldt, Alexander, 1970, *Pagini alese. Cosmos. Priveliști din natură. Priveliști din Cordilieri și alte scrieri*, București, Editura Minerva.

All links were verified by the editors and found to be functioning before the publication of this text in 2025.

DECLARATION OF CONFLICTING INTERESTS

The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

FUNDING

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this paper.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>